

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Vimer I.I.,

*к.е.н., с.н.с., доцент, провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Київ*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Сьогодні Австралія визнана однією з найбільш комфортних для життя людини країн. Австралійська соціальна політика, яка передбачає допомогу безробітним, пенсіонерам, сім'ям з дітьми, іншим вразливим верствам населення, справедливо вважається однією з найефективніших у світі.

Сучасна соціальна політика Австралії має свої передумови, які почали формуватись ще за колоніальних часів. Історично склалось, що основними особливостями соціально-економічного розвитку Австралії на рубежі XIX та XX ст. стали значна роль держави в управлінні соціальними та економічними процесами та досить прогресивне на той час соціальне законодавство. Саме ці особливості значною мірою визначили подальшу соціальну спрямованість політики держави. Але дійсно ефективна соціальна політика починає свій розвиток з часів утворення Австралійського Союзу 1 січня 1901 р., коли було закладено основи сучасної системи соціального забезпечення.

Під соціальною політикою зазвичай розуміють комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, спрямованих на послаблення нерівності в розподілі доходів та майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень тощо. Основним суб'єктом соціальної політики є держава, важливими об'єктами – працездатне і непрацездатне населення [1, т. 3, с. 421], метою – регулювання і узгодження інтересів для сталого і збалансованого розвитку суспільства, тобто досягнення соціального миру або суспільної злагоди.

Очевидно, що кожна країна формує власну модель соціальної політики, яка визначається її специфікою (історичними, соціокультурними, економічними умовами, а також типом суспільно-політичного устрою держави) [2, с. 226]. Тобто можна сказати, що будь-яка модель соціальної політики унікальна. В той же час всі моделі умовно можна поділити за тією чи іншою ознакою. Найбільшою популярністю серед учених користується наступна класифікація моделей соціальної політики: соціал-демократична, консервативна, ліберальна, корпоративістська, католицька, рудиментарна.

Соціал-демократична (скандинавська, шведська або нордична) модель соціальної політики почала формуватись у 30-х рр. ХХ ст. Головний її принцип – «універсалізм». Характеристикою соціально-демократичної моделі є максимальний рівень соціального патерналізму держави й мінімальна соціальна відповідальність людини. Модель визначається високим рівнем перерозподілу прибутків та має такі основні ознаки: відповідний рівень соціального забезпечення всіх громадян; проведення політики повної зайнятості; високий рівень податків та допомоги; низький рівень бідності.

Консервативна модель (максимально повно реалізована в Німеччині) характеризується високим рівнем правової захищеності, жорсткими нормами трудового права, орієнтованими на збереження робочих місць, поширеністю тарифного регулювання з незначною диференціацією заробітної плати. Означена модель отримала високу оцінку спеціалістів МОП, хоча має певні недоліки: зростання безробіття, ускладнення доступу на ринок праці молоді та інших малозахищених громадян, послаблення стимулюючої ролі заробітної плати, зниження темпів соціально-економічного зростання [3, с. 410].

В основі *ліберальної* (американо-британської) моделі соціальної політики лежить індивідуальний принцип, де роль державних структур у безпосередній реалізації соціальної політики мінімізована. Її основними суб'єктами є особистість і різні недержавні організації – соціально-страхові фонди й асоціації. Фінансову основу соціальних програм складають передусім приватні заощадження і приватне страхування. Держава максимально стимулює створення та розвиток у суспільстві різних форм недержавного соціального страхування й соціальної підтримки, а також різних засобів і способів одержання й підвищення громадянами своїх доходів [4, с. 53].

Центральний принцип *корпоративістської* (європейської (континентальної) або інституційної) моделі – ринкові відносини та запровадження страхування під державним наглядом. Завдяки системі

соціального страхування корпоративістська модель базується на принципі досягнень, де праця визначає подальше соціальне забезпечення. Проблеми виникають щодо тих верств населення, які не працюють постійно або взагалі не працевлаштовані, тому змушені розраховувати на місцеві благодійні органи і громадську допомогу, зазвичай не дуже велику [5, с. 18-19].

Принципи *католицької* моделі соціальної політики викладені в низці «папських листів», виданих Ватиканом протягом ХХ ст. Головний принцип – ідея допоміжної концепції, що передбачає наступне: якщо громадянин не може допомогти собі сам, то повинен звернутися до сім'ї, родичів, друзів. Якщо вони не зможуть допомогти, то наступною ланкою допомоги стає місцева громада (включаючи церкву й громадські організації, а також сусідів тощо). Якщо і це не допоможе, то людині слід скористатися послугами страхування, остання інстанція – державний сектор [5, с. 21-25].

Рудиментарну модель науковці приписують таким країнам, як Португалія, Іспанія, Греція та ін. Головна риса цієї моделі полягає в тому, що юридичні права на соціальний захист мінімальні або взагалі відсутні [6, с. 80]. Значна частина соціальної допомоги спирається на добродійність, а більшість соціальних проблем і потреб намагаються розв'язати і задовольнити неурядові громадські організації [2, с. 221-223].

Однією з характеристик будь-якої соціальної моделі є взаємовідносини держави й громадянства. Якщо опіка держави над своїми громадянами (й, відповідно, – залежність громадян від держави) стає надто значною, говорять про явище патерналізму. Зазвичай під патерналізмом (лат. *paternus* – *батьківський*) розуміється опікунське ставлення держави до своїх громадян, з одного боку, компаній і фірм до працівників – з іншого, а також форма соціальної політики і соціальної ідеології, спрямованої на соціально-економічне партнерство праці й капіталу [1, т. 2, с. 705].

Основні складові австралійської держави добробуту були закладені незабаром після утворення Федерації. У період ліберально-лейбористської співпраці 1904-1912 рр. були прийняті закони, що заклали основи державності в Австралійському Союзі, в тому числі: протекціонізм як захист внутрішнього ринку; політика «білої Австралії», що регулювала імміграцію і захищала ринок праці від низькооплачуваної робочої сили, в першу чергу з країн Азії; державний арбітраж для вирішення трудових конфліктів; державний патерналізм, що поширювався на всі верстви населення, включаючи аборигенів; доброзичливе ставлення до Британської імперії яка основа зовнішньополітичного курсу Австралії. Згодом цей блок поміркованих реформ стали називати «австралійською угодою» [7]. Велику роль у встановленні соціальних стандартів відігравав потужний робочий рух. До 1914 р. в профспілках знаходилася велика частина населення, і в цьому відношенні Австралія випереджала інші країни.

В результаті Австралія стала однією з найбільш передових в області соціальної захищеності країн того періоду: зокрема, в 1907 р. в країні було встановлено мінімум заробітної плати в розмірі 42 шилінгів на тиждень для сім'ї в 5 чоловік, який забезпечував «нормальні потреби середнього робочого як людської істоти, що живе в цивілізованому суспільстві» [8, р. 7]. При розрахунку цього мінімуму враховувалася не тільки оплата основних потреб людини, а й витрати на транспорт, книги, газети, відпочинок і навіть внески в профспілку і добровільні товариства з оплати медичних послуг [9, с. 151]. У 1908 р. приймається Закон про пенсії за віком та інвалідністю, який надавав випробувану на практиці допомогу бідним, чоловікам і жінкам, які мали роботу і, таким чином, «виступав прямим гарантом для найбільш необхідних представників робочого класу» [10, р. 285]. Пенсії по старості стали виплачуватися з 1908 р., а по інвалідності – з 1910 р. З 1912 р. держава почала виплачувати допомогу по материнству, яка покривала витрати на народження дитини. Тривалість робочого дня також стала предметом розгляду на засіданнях арбітражу, і до кінця 1920-х рр. вона склала 44 години на тиждень в більшості галузей промисловості [11, р. 63].

Так в Австралійському Союзі закладалися основи системи соціального захисту населення, яка поширювалася, головним чином, на його працюючу частину. Система стала предметом пильної уваги візитерів з Європи і Америки, які бачили в ній прояв «соціалізму без доктрин» [12, с. 65]. Завдяки розуму, волі і діяльності багатьох різних людей, починаючи від простих робітників і фермерів, лідерів профспілкового і фермерського руху і закінчуючи парламентаріями, державними чиновниками і прем'єр-міністрами, закладалися інституційна основа соціальної політики: приймалося трудове і аграрне законодавство, створювалися відповідні міністерства й інші державні органи. Створені інститути стали опорою соціальної політики, яка відрізнялася від європейської і американської, перш за все, своєю системністю (одночасними реформами в багатьох сферах) і новаторським характером (особливо в сфері

трудова і аграрна відносини). За цими показниками в останній третині XIX – на початку XX ст. Австралія стала лідером соціального реформізму, вийшовши з «європейської колії» на власну дорогу, на яку потім вступили й інші [13, с. 21-22].

Аналіз соціальної політики Австралії на початку XX ст. з її сильними патерналістськими традиціями показав, що таку політику можна умовно віднести до соціально-демократичної моделі, але з певними національними особливостями, серед яких – історичні коріння державного патерналізму, системність щодо проведення соціальних реформ, їх новаторський характер, причетність до реформ практично всіх верств населення країни.

Література:

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000-2002.
2. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України / А. Михненко, Н. Щур // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 219-227 [Електронний ресурс]. – URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2011-2-31.pdf>.
3. Грیشнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / О. А. Грیشнова. – 3-тє вид., випр. і допов. – К.: Т-во «Знання» КОО, 2007. – 559 с.
4. Гриненко А. М. Соціальна політика: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2003. – 309 с.
5. Григорьева И. А. Социальная политика в 90-х годах: модели и приоритеты / И. А. Григорьева. – СПб.: Образование-Культура, 1997. – 38 с.
6. Семигіна Т. В. Соціальна політика економічно розвинутих країн в умовах глобалізації / Т. В. Семигіна // Магістеріум: Соціальна робота і охорона здоров'я. – 2004. – № 15. – С. 79-84.
7. Австралия. Исторический очерк [Електронний ресурс]. – URL: <https://bigenc.ru/geography/text/3247421>.
8. Hagan J. Australian Trade Unionism in Documents. Melbourne, 1986.
9. Macintyre S. A Concise History of Australia. Cambridge, 2005.
10. Fenna A. Introduction to Australian Public Policy, Longman, Melbourne. 1998. – 454 p.
11. The Bulletin, July 4, 2006.
12. Скоробогатых Н. С. История Австралии. XX век / Отв. ред. В. П. Николаев; Институт востоковедения РАН. – М.: ИВ РАН, 2015. – 452 с.
13. Семёнова Л. Н. Политика социального реформизма в британских доминионах в последней трети XIX – начале XX в.: автореф. дис. ... докт. ист. Наук. Минск, 2012. – 30 с. [Електронний ресурс]. – URL: <https://textarchive.ru/c-2112328.html>.